

Trinaesta knjiga Benešićeva *Rječnika*

(*Julije Benešić: Rječnik hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do I. G. Kovačića, sv. 13.* 2013. Ur. Moguš, Milan; Nikolić-Hoyt, Anja; Vončina, Josip. Priredili Filipović Petrović, Ivana; Gluhak, Alemko; Marković, Bojana; Nikolić-Hoyt, Anja. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb.)

Krajem 2013. izašao je iz tiska u izdanju HAZU-a i njegova Razreda za filološke znanosti 13. svezak *Rječnika hrvatskoga književnoga jezika* od preporoda do I. G. Kovačića, od *S* do *spužvast*. Urednici: Milan Moguš, Anja Nikolić Hoyt, Josip Vončina. Priredili za tisak: Ivana Filipović Petrović, Alemko Gluhak, Bojana Marković, Anja Nikolić-Hoyt.

Bogatu hrvatsku leksikografiju resilo je donedavna jedno neobično obilježje – nedovršenost rječnika. Prisjetimo se samo *Rječnika* dviju Matica (Maticе hrvatske i Maticе srpske) koji je na hrvatskoj strani obrađen i objavljen samo od A do slova K. Jedan od nedovršenih rječnika dugo je bio i *Rječnik* Julija Benešića. Zamisao o izradbi toga *Rječnika* potekla je od Miroslava Krležе, a njezinu provedbu Razred za književnost HAZU-a povjerio je 1954. uglednom svojem članu Juliju Benešiću.

Rječnik je zamišljen kao djelo u kojemu će biti zastupljeno stotinjak pisaca u rasponu od sredine 19. do sredine 20. stoljeća, do Ivana Gorana Kovačića. Benešić *Rječnik* nije zamislio kao normativan nego kao informativan, kao svjedočanstvo vremena u rasponu od oko 100 godina u kojemu su se zbivale mnoge promjene. Obuhvatom građe iz djela stotinjak autora *Rječnik* je odraz „stilističke jedrine hrvatskoga leksika i njegove književne frazeologije, riznice oblika i poraba koje, međutim, suvremeni hrvatski jednojezičnici ne bilježe”. (Predgovor, str. IX).

Benešić je razborito prosudio da u postojećim rječnicima nedostaje mnogih riječi iz hrvatske književnosti, a da s druge strane u njima ima lokalnih riječi kojima u rječnicima toga tipa i opsega nije mjesto. Taj je stav iznio i u načelima na kojima kani pisati *Rječnik*. Iz djela hrvatske književnosti ispisano je mnogo listića s potvrdama, započela je i obrada, ali je Benešić 1957. preminuo pa je obrada zastala. Pokušaj pjesnika Slavka Mihalića da nastavi obradu, ali s dopunjenim ispisom iz djela koja je on predlagao, nije urodila plodom jer se građa umnažala pa bi djelo u još neobrađenim slovima opsegom postalo nesumjerljivo s prvim svescima i jer bi takav pristup narušio prvotnu Benešićevu koncepciju izrazito autorski obojenu. Godine 2008. građu je preuzeo Zavod za lingvistička istraživanja, znanstvenoistraživačka jedinica Razreda za filološke znanosti

HAZU-a. *Rječnik* je prijavljen Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa kao projekt pod vodstvom akad. Milana Moguša, a prvim urednikom bio je akad. Josip Vončina. Projekt je pokrenut, no naišlo se na nepremostive poteškoće ne samo zbog naknadno unesene opsežne građe koja se nije uklapala u izvornu Benešićevu koncepciju nego i stoga što se na listićima s ispisanim potvrđenim primjerima iz književnih djela nailazilo na pogreške, a nedostajali su i podatci o djelu, godini i stranici pa se nije moglo provjeravati ispisane primjere. Godina izdanja djela bila je važna radi prikaza kronološkog kontinuiteta potvrda pojedine riječi. Mukotrpan rad prekinut je 2010. smrću urednika akademika Josipa Vončine. No nije se odustalo. Ekipa mladih znanstvenika organizirana pod vodstvom akad. M. Moguša znalački je nastavila rad. Prikupljeni su na razne načine i iz raznih ustanova primjerci djela iz kojih su bile ispisivane potvrde pa se moglo provjeriti značenje riječi koje iz ispisanog teksta na listiću nisu bile jasne. Taj je posao najvećim dijelom obavio Alemko Gluhak. Ispravljene su i uočene pogreške pri ispisu, ali je zadržan izvorni pravopis djela.

Mladi educirani leksikografi uvidjeli su da je neodrživo Benešićevo načelo da se uz tzv. obične riječi ne donosi značenje jer to nije objasnidbeni rječnik. Međutim iz njegove se obrade vidjelo da se ne može jasno razabrati kriterij po kojemu je neka riječ obična, a druga nije. Zato je odlučeno da se uz sve riječi donose značenja, i to samo ona koja su izvedena iz korpusa. U nekim se slučajevima ipak moralo odustati od obrade jer se značenje nikakvom provjerom u korpusu, a ni provjerom u ostalim rječnicima, prije svega velikom *Rječniku* JAZU-a, nije moglo utvrditi. Uvedene su i neke druge potrebne novine u obradi. Naime od Benešićeva vremena i leksikologija i frazeologija znatno su napredovale pa se i u rječničkoj obradi razlikuju frazemi od kolokacija i tzv. slobodnih kombinacija riječi. Te su spoznaje primijenjene u nastavku obrade. Izvorni pravopis djela zadržan je, a i izvorni refleksi jata. Riječi s različitim refleksom jata donose se kao samostalne natuknice. Sinonimne varijante leksema donose se doduše kao samostalne natuknice, ali obrada je samo kod jedne, i to one s najvećim brojem potvrda. Zašto? Zato što Benešićev *Rječnik* nije normativni rječnik. Utemeljenost u korpusu glavni je kriterij za obradu neke natuknice. Budući da normativnost nije kriterij za izbor natuknica, naći će se u *Rječniku* i poneki regionalizam ili riječ iz razgovornoga funkcionalnog stila, i to zato jer je riječ potvrđena u nekom djelu. Tako će se u *Rječniku* naći i *salauka* ‘mečava, oluja’, *salčstangl* ‘slanac’, *sim* (‘simo’), ali i *salatarica* u značenju ‘vrtlarica’, *sastići* u značenju ‘sustići’, a i *slavuj* i *slavulj*, *satirik* (‘satiričar’), *satić* (dem. od *sat*), *sevdah*, *slamnica* s jednom potvrdom i *slamnjača* sa sedam potvrda...

Kao samostalne natuknice donose se umanjenice, uvećanice, zbirne i glagolske imenice, povratni i nepovratni glagoli, „prilozi motivirani pridjevom”, supletivne osnove, komparativi, vidski parnjaci. Takav izbor natuknica razlikuje se od u nas uobičajene prakse da se npr. glagolske imenice obrađuju pod glagolom, a komparativi pridjeva uz oblik pozitiva tog pridjeva. Može se dogoditi da je potvrđen prilog motiviran pridjevom, a pridjev nije nađen u građi (*shizofreno*, prilog) ili su potvrđeni i pridjev i prilog (*silan*; *silno*).

Sustavnost pri nastavku obrade ogleđa se i u izboru tipskih definicija, npr. za pridjeve, za koje je Benešić ponegdje imao *koji*, *što*, *gdje*, *čemu*, a sada se značenja pridjeva donose tipskom definicijom *koji je*.

Ako je iz građe bilo razvidno više značenja, ona su izdvojena, valjano definirana i potkrijepljena primjerima. Npr. za riječ *slava* navode se ova značenja utemeljena na potvrdama:

1. glasovitost, znamenitost
2. hvaljenje čijeg djela ili zasluga, hvala
3. blagdan, proslava, svečanost
4. raskoš
5. u frazi prazna slava ‘nezaslužena slava’.

Nakon *Predgovora* sadašnje urednice Anje Nikolić-Hoyt, u kojemu se donosi kronologija nastanka *Rječnika* te promjene koje su bile nužne da bi se *Rječnik* uspješno moglo završiti, slijedi tekst o revidiranju popisa pisaca i djela iz kojih su uzimani citati koji su napisale Ivana Filipović Petrović i Bojana Marković. Slijedi potom pregledan popis pisaca (113) i djela iz kojih su uzimani citati, koji su sada provjerljivi, te popis kratica i 388 stranica obrade slova *S-spužvast* (od str. 2715 do str. 3103).

Radujemo se što se prišlo završavanju Benešićeva *Rječnika*. Iz natuknica i njihova oprimjerenja doista se razabire bogatstvo i osebjnost leksika hrvatske književnosti koja je u rječnicima obuhvaćenog vremena bila nedostatna. Radujemo se i što se nastojalo ne iznevjeriti prvotnu Benešićevu koncepciju, a s druge strane ne iznevjeriti ni suvremena leksikografska načela obrade, što je silno zahtjevan i iznimno mukotrpan posao koji traži od obrađivača i znanje i njegovu predanost poslu. Čestitam urednicima, obrađivačima i svim suradnicima na projektu na ovome prvom svesku i s radošću očekujemo završetak sve obrade – natuknicu ŽVRLJAK.

Marija Znika